

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՊԵՏԱԿԱՆ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Նյութերգեղանք ու Գուպրուն՝ նոյն իսկ իրենց առույգ տիոց մէջ՝ արդէն ալ չէին ներկայացներ ժԳ դարուն ոգին։ Դարուց ընթացքին մէջ իրենց կրած փոփոխութիւններով հանդերձ, չեն կորսնցուցած իսպառ իրենց նախնական բնադրոշմը։ Փրիստոնէութիւնն իսկ յատակօրէն չէր տրեւր հոն, առավակաւ երևակայութեան մէջ մնացած հին զրոյցներուն բեկորները հոն զետեղուած են։ Դարձեալ այդ քերթուածներն ալ, առանց ամբողջովին մոռցուելու, մէկ կողմը ձգուեցան, և ժողովրդեան սէրը հակամիտեցաւ աւելի դէպ ի այն նիւթերը՝ որոնք աւելի յարմար էին այն նոր բարքերուն հետ՝ զոր աւատականութիւնը հնարած էր։

Բուն ասպետական քերթուածները թէ՛ հիմամբ և թէ՛ ձևով կը տարբերին դիւցազներգական քերթուածներէ։ Փերթուածը աւելի կարճ է, թեթեւագոյն յանգերով և նուազ խնամուած, որով կը տեսնուի թէ կարդալու համար շինուած է՝ քան երգուելու։ Փանի մը բանաստեղծներ գիտցած են այդ քերթուածին տալ ըստ բաւականի կորով ու շնորհ. ոմանք ալ զեղծանելով զբաղանդութեան ճաշակէն, ճոռոմ և ճապաղ նկարագրութեանց մէջ կորսուեւր են։ Բայց ամենէն աւելի բարքերն ու նկարագրութիւններն են՝ որ կը ցուցնեն խաչակրաց աւատական ընկերութեան մէջ ներմուծած արմատական փոփոխութիւնը։ Դիւցազնական քերթուածները ամենուրեք կը ներշնչեն հասարակութեան զգացումը. տեսարանի վրայ կը գնեն համագունդ ցեղեր՝ որ պատերազմի

կ'երթան իրենց երկիրը պաշտպանելու և կամ նոր հայրենիք մը ձեռք բերելու։ Իսկ ասպետական քերթուածներու մէջ ընդհակառակն՝ անհատական ոգին է որ կը տիրապետէ։ Ասպետը հետամուտ կ'ըլլայ դիպուածոց և կը սպասէ պատերազմաց վտանգներուն՝ երեւի հանդիսանալու համար։ Իր նպատակն է միայն փառքով ծածկուիլ և իր սիրագործութեանց համբաւը մինչև իր տիկնոջ ականջը հասցնել։ Դիւցազնական քերթուածները կը նուիրագործեն ազգայնական զգացումները իսկ ասպետական քերթուածները իրենց դիւցազանց անձնական ձիրքերով կը պանծան մեծանշանութեան, քաղցրաբարութեան, քաջութեան ու ազնուութեան այն խառնուրդով՝ որ ժԳ դարուն գաղափարականը կը կազմեն։

Գերման ասպետական քերթուածները գրեթէ առանց բացառութեան թարգմանածոյ են ի զաղդերենէ։ Թարգմանութեանց շարքը կը սկսի ժԳ դարուն երկրորդ կեսէն, կոնրադ անուամբ բանաստեղծի մը Ռոյլսդի Երգով, որ Պաւերայի Առիւծն Հնրիկոս դքսին մատրանապետն էր, և այդ գործին ձեռնարկեց Անգլիոյ Հնրիկոս Բ. Թագաւորին Մաթիլտէ դստեր հրամանաւ։ Կոնրադ իսկ կը վկայէ թէ իր օրինակէն բան մը զանց ըրած չէ և ոչ ալ բան մ'աւելցուցած. եթէ կայ պակաս մը, այն է թէ բնագրին հայրենասիրական զգացումը չէ կրցած դուրս ցատքեցնել։ Նոյն շրջանին մէջ, Լամպրեխտ ժողովրդապետին Ալեքսանդր Թարգմանածոյ երկը՝ զնահատելի է սա տեսակետիւ որ՝ տարբեր ձևի մը տակ մեզի հասուցած է ամբողջովին կորսուած հին զաղդական քերթուած մը։

Բայց այդ երկու եկեղեցականները, որ Ռուլանդի ու Ալեքսանդրի շահասակու-

թիւնները երգեցին, նախաշաւղիներ էին լուկ, իրենց յաջորդեցին խումբ մը մատենադիրք՝ որոնք նկատուեցան ի Գերմանիա հարազատ ներկայացուցիչներ ասպետական բանաստեղծութեան: Այդ մատենագիրները կատարելապէս կը բացատրեն ընկերութեան մը գաղափարականը, որ առաջին խաչակրութիւնները կատարելէն հետքը, ազնուապետական կենաց մէջ անհորրութեան կ'ըղծային: Պատերազմական խանդն ու կրօնական եռանդը թուլցեր էին. նիզակախաղերը նախապատիւ կը համարուէին քան արիւնաներկ պատերազմաց վտանգները. քաջութիւնը ի պատուի էր այն ժամանակ միայն՝ երբ կը միանար ազնուականութեան հետ: Քերթողները հասարակաց կարծիքը յարգելով՝ ջանացին ամօքել նախնի գոռ շեշտերը: իրենց ճշմարիտ մուսան Միկենէ եղաւ և իրենց գիրենց յորջորջեցին Միկենսիկէր, աշուղ և կամ հագներգող. այդ անունը պատմութեան մէջ անեղծանելի մնաց:

Նոր դպրոցին հիմնադիրն եղաւ Հենրիկոս Ֆէլդեքէ, որ իր կենաց մեծ մասը կլիվիանց արքունեաց մէջ անցուց և հոն ձեռնարկեց իր Ենկալանին՝ Բենեդիկտոս Սէնտ - Մորեան իրեն օրինակ առնելով և այդ երկը աւարտեց 1189 տարին և առաջ:

Ֆէլդեքէի անմիջական յաջորդներն Եղան Հարտման ֆոն դէր Աուէ և Գոտփրիտ Ստրասբուրգացին: Հայդման Սուաբիոյ մէջ բնակող Աուէեանց տէրերուն ծառայութեան մէջ ասպետ մ'էր: 1195 թուականին, Հենրիկոս Զ կայսեր օրով մղուած խաչակրութեան մասնակցեցաւ: Կրթուած էր, շատ կը կարդար և ասով կը պարծի: Նա ի գլուխ հանեց Քրիստիէն Տրուացւոյն Էրէկ ու իվէն գործերը, և գաղղերէն ուրիշ բնագրի մը հետևողութեամբ՝ յօրինեց Քրիգոր պապին վէպը. վերջապէս ըստ տեղական աւանդութեան մը խեղձ Հենրիկոսին պատմութիւնը շարադրեց: Հարտման առաջինն եղաւ Գերմանիոյ մէջ բոլորշի սեղանի արկածները ժողովրդական դարձնողը:

Իվէն հրաշագործ աղբիւրի մը հսկայ պահապանին յաղթելէն ետքը, Աղբիւրին Լաւդինէ Տրուուսոյն հետ կ'ամուսնանայ և ճոխ ժառանգութեան մ'ալ կը տիրանայ: Արթուրին և իր ասպետներուն այցելութիւնը ընդունելէն վերջը, կը մեկնի անոնց հետ, իրաւանալով իր տիկնոջ որ տարին մ'ետքը անյապաղ վերադառնայ: Պայմանաւորմամբ կ'անցնի, սակայն իվէն տակաւին չը տեսնուիր: Լաւդինէ ետ կը պահանջէ այն մատանին՝ զոր տուած էր իրեն բաժանման օրը: Իվէն իր խոստմանը անհաւատարիմ գտնուած ըլլալուն համար, սաստիկ խղճի խայթով բոլորովին ինքզինքը կը կորսնցնէ, բայց ի վերջոյ ուշաբերուելով՝ կը ձեռնարկէ իր քաջագործութեանց: Օր մը, պատահելով առիծի մը և օծի մը, որ կը կուտին իրարու հետ, օծը կը սպաննէ և այդ ժամանակէն բակսեալ առիծը կը հետեի իրեն իբր քերծէ մը: Վերջապէս նաժիշտ մը, զոր պաշտպանած էր նա անիրաւ ամբաստանութենէ մը, Աղբիւրի Տիկնոջ շնորհներուն կ'արժանացնէ զինքը:

Էրէկ եւս իր գործած մէկ վրիպակը կուգէ արգարացնել: Ասպետ մ'է նա, Արթուրի արքունեաց հանդէսներուն մէջ մեղեացած: Կարծելով թէ իր փառաց համար ամէն բան ըրած է, ալ ուրիշ բանի չը փափաքիր, բայց եթէ իր դիզած հարստութիւնը վայելել իր կինը Էնիտէ գորովալից խրատներով զինքը իր անգործութեան վիճակէն կը հանէ: Սակայն արկածներու նոր շարք մը կը սկսի. նա կը ստիպէ իր կինը որ իր քովէն ձիավարէ՝ զինակրի պաշտօնով առանց բառ մ'արտասանելու: Շատ աւելի ուշագրաւ է Էնիտէի համբերութիւնը՝ քան իր վայրագ ամուսնոյն սրոյ հարուածները: Էրէկ կը հասկնայ որ, եթէ իր եռանդը վայրկեան մը պաղած է, իր քաջութիւնը ամենին նուազած չէ: Պատմութեան ամբողջութեան մէջ, Հարտման Քրիստիէնի աշխուժութիւնը չունի, բայց աւելի խնամուտ է, աւելի խորհրդածող: Կը ջանայ դէպքերը յեռու, զանոնք բացատրել և փաստերով

հաստատել, Տարօրինակութեանց մէջ ողջ մըտութիւն կ'ուզէ զնեւ եւ հրաշալիքը բռնականին վերածել:

Մենք Գրիգոր պապը, քահանայապետական զահը բարձրանալէ առաջ, տասնեւօթը տարի կ'անցնէ ծովագերեայ ամայի ժայռի մը վրայ, իր եւ ծնողաց մեղքերը քաւելու համար:

Իր ոտքերուն ծանր շղթայ մը զարնել կու տայ. ժայռէն բղիտղ աղբիւրը գինքը կը սնուցանէ, վերջապէս երկնային ձայն մը գինքը պապ կը նշանակէ եւ Հոռմէն եկած դեպանութիւն մը կը ծանուցանէ իրեն այդ ընտրութիւնը: Հարտման կը յանձնարարէ իր ընթերցողներուն՝ որ ամէն բանի մէջ չհետեւին իր դիւցազին: Այդ միակ յանձնարարութիւնը կը ցուցնէ արդէն թէ ո՛րքան սուտ է նիւթը:

* * *

Խեղձն Հեկրիկոս Հարտմանի երկերէն ամենէն ինքնատիպ եւ ամենէն ընտիր գրութեան է: Հեկրիկոս դ'Աուէ իշխանը հարուստ, հզօր եւ ի պատուի էր: Իր փառաց մէջ, կ'ըսէ բանաստեղծը, ճանչցանա ընդհուպ երկրաւոր իրաց անհաստատութիւնը: Բորոտութենէ մը կը բռնուի եւ ամէն մարդ իրմէ կը հեռանայ: Լքեալ, մահացեալ, կը թողու իր արքունիքը եւ ի խնդիր կ'իջլէ բոշկի մը որ կարենայ զինքը խնամել: Կ'երթայ նախ ի Մոնփելիէ, ապա Սալերնոյի հռչակաւոր համալսարանը: Գիտութեանց վարպետ մը կը յայտարարէ իրեն՝ թէ իր հիւանդութենէն կը բուժուի իրեն համար ինքնակամ նուիրուող դեռատի օրիորդի մ'արիւնով: Հենրիկոս կը վերադառնայ ի Սուարիա, աշխարհէն քաշուելու իր դիտաւորութեան մէջ աւելի եւ հաստատուած: Բայց իր վարձակալներուն միոյն դուտորը յանձնառու կ'ըլլայ մեռնելու իրեն համար: Հենրիկոս կը մերժէ եւ առողջութիւնը կը շնորհուի իրեն: հրաշքով մը: Կ'ամուսնանայ ծաղկատի օրիորդին հետ եւ աւելի եւ

համոզուելով մարդկային իրաց ունայնութեան վրայ, իր կնոջ հետ ինքզինքը կը նուիրէ քրիստոնէական առաքինութեանց կրթութեան:

Հարտմանի բոլոր բանաստեղծութիւնը կրօնական ու բարոյական զոյն մ'ունի: Եւ կը հռչակէ միջին դարու ընկերութեան ամենէն քաղցր առաքինութիւնները, վեհանձնութիւնը, անձնուրացութիւնը, անձնանուիրութիւն եւ իր ոճը արտայայտած զգացումներուն պատշաճ է: Պարզ ու անպաճոյճ է իր լեզուն: Գոտփրիտ Լուսաբասրուրգցին կը գովէ անոր խօսքին հըմայքը «որ իբր բարեկամ մը մեղմիկ կը մոնէ սրտին մէջ», եւ այսպէս անուղղակի զայն իրեն վարպետ կ'ընդունի, բայց ընդհուպ պէտք է աւելցնել թէ աշակերտը գերազանցած է իր վարպետը:

Հարտման՝ ասպետական մատենագրութեան մէջ ներմուծեց արկածներու հրաշալիքը. Գոտփրիտն ալ օժտեց զայն բանաստեղծական երկու յատկութիւններով, այսինքն է՝ ոգւայ շարժումներով եւ բնութեանց զգացումով: Իր Տրիստան երկը միջին դարու գերման մատենագրութեան ամենէն գեղեցիկ ու ամենէն ճաշակատէրն է: Գոտփրիտ Հարտմանէն աւելի հմուտ է եւ օժտուած քննադատական մտքով մը: Տրիստանի արկածները երգելէ առաջ, ինչպէս կ'ըսէ ինքը, երկար ժամանակ լատին ու գաղղերէն երկերու մէջ թափառած է. յետոյ վերջապէս կը գտնէ «ճշմարիտ յարակցութիւնը» թովմաս Բրիտանացոյն գաղղերէն քերթուածին մէջ: Սոյն բանաստեղծին քանի մը հատակտորները պահուած են գրեթէ 2800 տող եւ կը վերաբերին նիւթին վերջին դրուագներուն եւ այդ հասակոտոյնները կ'ամբողջացնեն բարեբախտաբար Բոդենբերտին գործը՝ որ անկատար մնաց հեղինակին կանխահաս մահուան պատճառաւ:

Տրիստան որը մնալով մանուկ հասակէն եւ ժառանգազուրկ իր հօր ճորտերէն, կ'ապաւինի իր հօրեղբօր արքունիքը, այսինքն՝ կորնուայի Մարք Թագաւորին: սա կը յանձնէ Տրիստանին որ իուլանտիոյ

Թագաւորին իսէուլտ դստեր ձեռքը խնդրէ իրեն համար: Թագաւորը կը հաւանի այդ ամուսնութեան և թագուհին զաղտարար կը պատրաստէ սիրադիզ մը և կը յանձնէ զայն նաժուրի մը՝ պատուիրելով որ Մարքին ու իսաուլտին հարսանեկան բաժակին մէջ լեցնէ: Բայց այդ դեղը իսլանտայէն ի կորնուայլ անցած ժամանակ իսաուլտի ձեռքը իյնալով կը իմէ զայն և իրմէ ետքն ալ Տրիստան, որով ասոնք «հասարակորդ կ'ըլլան կենաց ու մահու»: Իրենց մէջ կը սկսի գրգիռ մը և տակաւ առ տակաւ կը ճանչնան իրենց վրայ տիրապետող յուզումը: «Տրիստան» իբր գերի մը կ'ուզէ ճողոպրել:

«Միտքը կ'ուզէ փոխել և տեղի չը տալ « իւր ըղձանքին, բայց կաշկանդուած կը « մնա միշտ նոյն կապերով և երբ կ'ան- « զրադաւնայ իր սրտին խորը գննե- « լով՝ հոն երկու բան կը գտնէ, սէրը և « իսաուլտ անբաժանելի »: Իսաուլտն է որ առաջին անգամ լինըզինքը կը մատնէ: «Ինչո՞ւ այսչափ վրդոված ես, կը հարց- « նէ իրեն օր մը Տրիստան: Նա կը պա- « տասխանէ. « Ինչ որ կը տեսնեմ՝ զիս « կը վրդովէ ու կը չարչարէ »:

«Երկինքը, ծովը ու մարմինս զիս կը « ճնշեն »: — « Նա ծոցեալ » կը յարէ բանաստեղծը, « և իր բազկովը Տրիստանի « ուսին վրայ կ'ոթնեցաւ. այս եղաւ իր « առաջին քաջութիւնը: Իր աչքերը ար- « ցունքի ցօղերով լեցուեցան, կուրծքը « ուռեցաւ, իր շրթունքները դողդղացին « և իր զրուիւր ի խոր խոնարհեցաւ: Իր « բարեկամը զգուշաբար զայն գրկեց իր « բազուկներով, ինչպէս որ վայել է հիւ- « բի մը, և դաշն ձայնիւ հարցուց անգամ « մ'ալ անոր. «Ծնորհաշուք տիկին, ինչ « է մ'ը զքեզ կը խոովէ և ինչո՞ւ կը հե- « ծեծաս »: Պատասխանեց. « Իմ վիշտս « Լամսիրն է, Լամսիրն է որ զիս կը նե- « ղէ, Լամսիրն է իմ չարեացս պատճառ »:

Նա զաղղիական բառի մը հետ կը խաղայ՝ զոր Գոտփրիտ ուղղակի փոխ առած էր սկզբնագրէն և հաւասարապէս կրնայ թարգմանուիլ ի ծովէ, ի սիրոյ, կամ ի

լեզուրեկէ: Տրիստան ու իսէուլտ կը հասնին ի կորնուայլ և սակաւ ժամանակի մէջ՝ կը յաջողին ի դերն հանել կապած ներք: Բայց վերջապէս Մարք իր պարոն ներուն ժողովրդին առջև կը կոչէ թագուհին և հանդիսաւորապէս կը հրաժարի անոր հետ ամուսնանալէ:

Ածծաւիմ մօտ մարգագետին մը կար. — հոծ՝ արդիւր մը կը հոսեր, — ցուրտ ու վախ չուր մը, — արեգակէն աւելի պայծառ: — Երեք գիւղացի թմբին՝ աղբիւր կը ծառկէին, — կ'իշխէին անոր, — ամօրէն կը պաշտպանէին, ծաղիկներ վաւռում զոյններ, — դայարոյ կա՛նցաւ թխմը, — կը պնէին մարգագետինը, — կը գերտղանցէին իրենց փայլով, — և շատած ևս ուղղաթիւնը, — թռչումները կ'երգէին ձոն, — սաղմանեալ ժամանակին, — և իրենց դայարոյն կը — այդ տեղոյն մէջ ամնամնմատօրէն գեղեցիկ էր: — Աչքերը ու ականջները — կը գտնէին հոն իրենց ծաշակը ու հմայքը, — ակամօք՝ իր հմայքը, — աչքը՝ իր մաշակը, — Մոտիւր լոյսը կը կտրէր, — հողմները մեղմ էին: — Այդ ամ. ծաւի ու լեռան շուրջը, — օրումս մը գնացող — կը տարածուէին սիւս ժայռը, — և ամայի երկիր մը, — Ոչ մէկ զորդ սանապարհով չոն չէր կարիքի մտնել, — Բայց ո'ր, ախ ան տոյց էր, — այդ տեղը, — Տրիստան ու իր ընկերը գտած գայլն, — և իրենց ընկալութիւնը հաստատեցին, — լեռան այդ սրջին մէջ...:

Աւատուած, ցօղիմ մէջ, — կ'երթային ամոնք մարգագետինը, — Դայարիք ու ծաղիկներ, — խոնաւ էին, — ջովուղին մարգը — գերեմը կը զուարսացնէր, — Հոն կը շրջագայէին, — իրաւուն հետ իստակցելով, — և քայլելով, կ'ունկնէին զրէին — թռչնոց քայքայը կը գտնէին, — աղբիւրի ջուրն հոսելու ծայրը կը յսէին, — Ամօր կարկաշտը կը լսէին, — զառիկայրն երկայնութեամբ՝ կը հետեւէին ամօր պտղաւորներու, — Այսպէս կը ցուտէին, — այնքո իրենց ոտքերուն առջև դարիւ և դարիւ կը փազէր, — մշտակարկալ, — և այս՝ իրենց համար ջոր զուարսութիւն մ'էր:

Նոր պայծառ արեգակը — կը ծաղկը, — և ջնորութիւնը կը մտազէր, — ամօնք ղէպ ի թրմը իրենց կ'երթային, — զփփրիւն առէին. — և ծառը փոփոխակի, — կը մոզը իրենց աչքերը, — կը դիմելը իրենց սրտերը, — Ամօր իմամինն աւելի քաղցը էր, օղբ իմկարոյր, — Քոմիւնոյն տերեղը տակ, — Հողմները դայարեաց մերքեւէ կ'ամցնէին, — զով ու զգուիւ, — թմրեմնոյն ստորոտը, — ծաղկազարդ մարմնաւոր շրջապատուած էր. — Թմբիւր մը մերքի երրէք ամօռ մը, — աւելի զայսարեգեղ չկուր:

Հոն կը մտաւին ամօնք, — հոն կը ծառէին, — ամօնք միայն՝ որ երբեմն, — սիրոյ համար կըրտուած էին, — կը յիշէին, — կը գտնէին — փլուսի — ինչո՞ք զանաւել, — Բիւրիւսի, սրտու եղբոր թախտութիւնը — իր սիրտը կը ճմլէին, — Տիրութիւն թագուհիւնը, — հընք զիղձմէի թշուառութեանց փայլ. — և այն պատմութիւններով կ'ամցնէին իրենց պարապող ժամերը:

Թրգմ. Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՅԱՆ